

TIJDSCRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

17e Jaargang.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1909

**Werkvergadering gehouden in het Koninklijk
Penningkabinet. Zaterdag 7 November 1908.**

Tegenwoordig, de heeren dr. DE DOMPIERRE DE CHAUFÉPIÉ, AUG. SASSEN, jhr. mr. M. W. SNOECK, DU CROO, ZWIERZINA, WIGERSMA, jhr. mr. F. BEELAERTS VAN BLOKLAND, VAN KERKWIJK, VAN DOORNINCK, KAM, baron VAN VERSCHUER, jhr. mr. HORA SICCAMA, mr. GOEKOOP, mr. HYMANS, VOET, D'AUMERIE en CAREL BEGEER.

Afwezig met kennisgeving de heeren CORBELYN BATAERD, TER GOUW, jhr. mr. VAN MEEUWEN, VAN DEN WALL BAKE, H. J. M. H. VAN RIJCKEVORSEL, mr. KLEYN, VAN DE WATER, VAN LIS, SAAYMANS VADER, J. SCHULMAN, RODBARD, M. SCHULMAN, RUYS DE PEREZ, DE WITTE en DE BREYNE.

Nadat de vergadering door den voorzitter met een hartelijk woord van welkom was geopend en een kort exposé van de dagverdeeling was gegeven, werden de notulen van de laatste algemeene vergadering te Groningen gelezen en goedgekeurd.

Daarna hield de voorzitter een rede over het grieksche muntwezen aan de hand der munten in het Koninklijk Penningkabinet aanwezig.

Eerst was er geen munt; er was slechts ruilhandel, dit blijkt uit verschillende plaatsen van de Ilias, waar bijv. slavinnen en vee als ruilmateriaal worden genoemd. Onder DRACO werden boeten geheven in den vorm van vee. Het tweede stadium vindt men o.a. in Olbia; in metaal wordt 't voorwerp afgebeeld, dat men daarvoor kan krijgen, bijv.

een visch, 3e stadium is ruil van bijv. ketels van metaal tegen staven, 4e stadium is dat de staven gemerkt werden, waarschijnlijk eerst door bankierskantoren, de eerste ijzeren staven vindt men in Aegina en Lydië.

Spreker zal niet stilstaan bij waarde, gewicht en standaard, ofschoon dit zeer de moeite waard is en hoe bijv. bij kolonisatie de nieuwe stad de munt der moederstad overneemt.

In het eerst hebben de grieksche munten een overwegend godsdienstig karakter, zoo vindt men daarop beeltenissen van goden en de enlemen aan hen gewijd, bijv. ZEUS met den bliksem, POSEIDON met het paard, APOLLO met den drievoet, AFRODITE met de schildpad of de duif. Ook werden locale mythen vereeuwigd, dikwijls komen ook zegewagens voor als toespelingen op wedstrijden.

De omschriften bestonden oudtijds uit niet meer dan een paar letters, de stad aanwijzend; later komt daarop de naam van de stad of godheid in haar geheel.

Uit den vorm der letters kan men vaak de ouderdom der munten afleiden. In Zuid-Italië en Sicilië wordt de naam van den kunstenaar vaak op de munten vermeld.

Vier perioden zullen in bespreking komen, de eerste tot de perzische oorlogen, de tweede tot den val van Athene, de derde tot ALEXANDER den Groote, de vierde tot den dood van LYSIMACHUS.

In de eerste periode zijn merkwaardig de munten van Macedonië, waar vaak mythen op voorkomen, ook de munten van Athene met den archaischen PALLAS-kop en uil zijn een merkwaardig type welk niet veranderd is, omdat naar men meent de atheensche munt wereldmunt was en men bang was zij, zoo ze veranderd werd, het vertrouwen der barbaarsche volken zou verliezen. De muntslag in de grieksche steden van Zuid-Italië is zeer eigenaardig, daar waren munten, die alleen aan de voorzijde op een verhoogden stempel waren geslagen, terwijl de keerzijde hol

was. Op de munten van Syracuse komt het kopje van de nymph ARETHUSA voor, aan de keerzijde de door twee paarden getrokken wagen, later komt daarbij de wagenmenner.

In de tweede periode ontwikkelt zich de muntslag meer en meer.

In bijna alle steden van Klein-Azië wordt munt geslagen, bijv. in Cyzicus munten van electrum. Wordt een stad verwoest en vluchten de inwoners, dan nemen deze het munttype mede, ook kolonisten nemen, zooals gezegd, 't munttype der moederstad over.

In Corinthe en Athene blijft het munttype 't zelfde.

Vooraf in Syracuse ontwikkelt het ARETHUSA-type zich tot de zoo beroemde syracusaanschedecadrachmen, geslagen na de overwinning der Syracusanen op de Atheners. Toen voor 't eerst komen de namen der stempelsnijders op de munten voor.

De syracusaansche munt wordt nagevolgd door de door Carthagers bezette plaatsen. De munten uit dezen tijd zijn voor de geschiedenis van groot belang, daar uit de munt dikwijls, bewezen is, dat beelden verkeerd zijn gerestaureerd, of hoe die moeten worden gerestaureerd, daar de kunstenaars later de beelden als voorbeeld voor de afbeeldingen op hunne munten namen, terwijl op deze wijze kennis van gebouwen tot ons is gekomen, bijv. de tempel van ARTEMIS in Athene, de haven van Corinthe enz.

In de derde periode wordt de ATHENE-kop geheel anders, een reproductie van 't PHIDIAS-beeld op den Acropolis, de inscripties komen meer tot hun recht; door de staters van PHILIPPUS II verdwijnt de individueele muntslag der steden; elke stad zette haar enbleem op de munt.

De vierde periode van ALEXANDER den Groote kent nog steeds den PALLAS-kop, naam muntmeester, doch nog geen portret. De portretten der vorsten komen eerst met LYSIMACHUS in Thracië en vormen den overgang tot een nieuw tijdperk.

Na deze uiterst belangrijke mededeelingen gat mr. GOEKOOP een hoogst belangrijke bijdrage over zijn laatste opgravingen in Kephallenia, door photo's toegelicht.

Griekenland, zoo begon spreker, is steeds van zijn kunstschaten beroofd, 't eerst door de Romeinen. Ook Engeland heeft vroegtijdig zijn belang begrepen, door de kunstschaten daar weg te halen, zoodat reeds in 1716 veel is weggehaald onder 't motto, dat die zaken in Engeland veel beter bewaard zijn dan in Griekenland, terwijl den Grieken afgietsels werden teruggeven, zooals het beeldwerk van het Pantheon.

Thans heeft Griekenland ingezien, dat het zelf zijn schatten moet bewaren en herstellen. Door scherpe bepalingen wordt uitvoer verboden.

Sinds 1899 moet worden kennis gegeven als er iets gevonden wordt en wordt de grond, waar opgravingen gedaan zijn, onteigend, zoo zulks de moeite waard schijnt.

Hij herinnert er aan hoe het fransche, duitsche, amerikaansche en oostenrijksche instituut daar arbeiden en Nederland er ver achter bleef in die pogingen om het oude Griekenland te doen herleven.

Op Kephallenia kon het Oudheidkundig Genootschap te Athene, dank zij den steun des heeren GOEKOOP, doen graven.

Onder scherp toezicht van gendarmen, om uitvoer te beletten, zijn daar gevonden scherven van mykeensch aardewerk en ongeveer 50 mykeensche graven, de graven der vrouwen kenbaar aan de sieraden als colliers en diadeem, welke graven ongeveer 3500 vóór CHRISTUS moeten aangelegd zijn, terwijl men hoop heeft de sporen van het oude paleis van ULYSSES te vinden.

De heer WIGERSMA toont eenige munten in Friesland gevonden: een merovingische imitatie eener byzantijsche munt gevonden bij Franeker of Arum, benevens een portret-

medaille van ALEXANDER FARNESE, vermoedelijk van BLOCK, een 30-stuiversstuk van Nijmegen, een $\frac{1}{2}$ philipsdaalder, en foto's van bisschoppelijke munten gevonden op de plaats, waar vroeger 't klooster Bethlehem stond.

Jhr. mr. BEELAERTS VAN BLOKLAND toont een onbekend insigne van een schuttersgilde en een draagteeken van 1580 uit de collectie WESTHOFF afkomstig.

De heer VOET had de welwillendheid voor hen, die ze nog niet bewonderd hadden, de gegraveerde penningen te Groningen medegebracht, weder te toonen, welk kunstwerk ook door hen die ze reeds gezien hadden, weder bewonderd werd.

De heer ZWIERZINA drong aan om zoo mogelijk één der beide jaarlijksche vergaderingen op Zondag te houden, welk voorstel door jhr. mr. BEELAERTS VAN BLOKLAND bestreden werd, terwijl de president wijders opmerkte, dat het op dien dag onmogelijk is toegang te krijgen tot particuliere collecties, zooals heden zullen worden bezocht.

Onder applaus wordt de heer RUYSS DE PEREZ ingevolgd art. II der statuten tot buitengewoon lid benoemd en de vergadering na de gebruikelijke rondvraag gesloten.

Na een lunch in Victoria werd een bezoek gebracht aan de kunstschaten van mevrouw de douairière LOUDON, het Museum MEERMANNOWESTRENIANUM en de verzameling van jhr. mr. V. DE STUERS, welke eerste en laatste verzameling door de eigenaren welwillend voor onze leden toegankelijk waren gesteld, terwijl de heer dr. KNUTTEL de welwillendheid had onze leden op dien dag wel te willen ontvangen op het onder zijn beheer staand museum, niettegenstaande dit dien dag voor het publiek gesloten was, waarna een gezellige maaltijd in het restaurant VAN DER PIJL den leerrijken en genotvollen dag besloot.

De Secretaris,

SNOECK.

Gemengde Berichten.

De munten van Ned.-Indië, door J. P. MOQUETTE.

De munten op Java geslagen, tijdens het Britsch Bestuur 1811-1816 en na de herstelling van het Nederlandsch gezag, tot ultimo Juni 1817. Met drie platen. — De halve stuivers, duiten en halve duiten te Soerabaia geslagen in de jaren 1818 t/m 1826. Met drie platen. *Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen*, deel 11, aflevering 1.

Eene onjuiste opvatting van het door den heer MOQUETTE aan het slot zijner laatst uitgekomen bijdrage tot de geschiedenis van het muntwezen in Ned. Indië geschrevene, deed mij vermoeden, dat de schrijver zijn voorgenomen arbeid daarmede had voltooid. Dit is gelukkig gebleken niet het geval te zijn geweest. Twee belangrijke artikelen van den bekwamen schrijver liggen thans weer voor ons. Wij ontleenen er het volgende aan : Er heerscht nog steeds veel onzekerens omtrent den muntslag tijdens het britsch bestuur over Java en Onderhoorigheden. Den 4en Aug. 1811 waren deze gewesten door de Engelschen bezet verklaard. Deze datum geldt echter niet voor Soerabaia, waar den 28sten van die maand de duitenmunt nog steeds in werking was ; het was dan ook eerst 10 Oktober 1811, dat Soerabaia overging. De engelsche kolonel GIBBS kreeg, omdat er zooveel gebrek aan kopergeld was, toestemming de munt weer in werking te brengen. Hij ontving daartoe het bevel van Luit.-Gouv. T. S. RAFFLES, die destijds in

Soerabaia vertoefde. Vermoedelijk is dit mondeling geschied, want geene oorkonden zijn daarover meer aanwezig. ZWEKKERT werd tot muntmeester aangesteld. De Engelschen vonden de munt in een kerk gevestigd, die van 1808 af, bij gebrek aan een beter gebouw, daarvoor was gebruikt. Op verzoek van de Calvinisten-gemeente werd het gebouw 14 April 1815 aan deze teruggegeven. Inmiddels was een ander huis voor 4000 rijksd. aangekocht, waar ook de gouden en zilveren munten werden geslagen. Men had gaarne de munt naar Batavia overgebracht, maar de bezwaren daarvoor waren te groot, zoo zou er bijv. steeds gebrek geweest zijn aan een voldoende voorraad houtskolen! Tusschen 9 Dec. 1811 en April 1812 is voor een gewicht van 105.273½ ponden aan koper gemunt.

Koper materiaal was steeds onvoldoende voorhanden; men probeerde zelfs met onvermengd „gun-metal” te werken, maar de machineriën waren tegen deze harde zelfstandigheid niet bestand. Er bestaan van deze proef zeldzame geelkoperen duiten met het jaartal 1812. Lord RAFFLES wendde zich toen naar het munthuis te Calcutta en verzocht, nota bene, voor een gewicht van 5000 picols van 125 p. aan kopergeld te doen slaan, liet hen zelfs de keus op de eene zijde „a Buffaloe or Elephant” te plaatsen, mits Java en het jaartal aan de keerzijde, maar de heeren in Bengalen bedankten wijselijk voor het aanbod. Er zouden drie jaren mede gemoeid zijn, schreven zij. Het liep dus op niets uit.

De Soerabaia-duiten werden 18 Nov. 1812 tegen 4 duiten per stuiver gangbaar gesteld. Zij waren echter reeds vroeger in omloop. Een jaar daarna, in 1813, ging het britsch bestuur over tot het doen slaan van tinnen munten, wat haar, zegt de heer MOQUETTE, veel ongenoegen en ten slotte schade heeft berokkend. Dit tinnen geld is in Batavia gemunt. Het was bij kontrakt opgedragen aan JOH. EKENHOLM en ABR. MACARÉ en moest van zuiver Banka-tin vervaardigd

worden op een gewicht van 86 duiten in een Holl. pond; 264 van deze duiten deden een sp. dollar van 66 st. en golden als wettig betaalmiddel tot voor sommen van 10 sp. dollars. Men nam ze echter ongaarne aan en ze vloeiden voor het meerendeel weer in 's gouvernements kas terug. Ze zijn in lood nagemaakt. Na 1814 is geen tinnen munt meer vervaardigd. In 1816 weigerde ons gouvernement den voorraad over te nemen; de aanwezige duiten werden toen voor metaalwaarde door de Engelschen verkocht. Zij zijn voornamelijk in Batavia en omstreken in omloop geweest.

Over de goud- en zilvermunt, tijdens de engelsche bezetting, zijn nog minder bescheiden overgebleven, dan wat de kopermunt betreft. RAFFLES deed, zooals gezegd, veel mondeling af en soms bestond, zegt de heer MOQUETTE, het geheele besluit slechts uit eene marginale aantekening op de eene of andere missive. Vele dokumenten moeten bovendien zijn verloren gegaan bij den brand van het schip „The Fame”, waarmede Sir STAMFORD RAFFLES zijne verzamelingen, mémoires, enz. verzonden had.

Bij gebrek aan berichten over dezen muntslag heeft de schrijver in het engelsch archief te Batavia, benevens uit zendingen van den resident, waarvan de geleidebrieven bewaard zijn, en uit de weekrapporten van den muntmeester zooveel mogelijk gegevens bijeengezocht; het resultaat van dat tijdroovende onderzoek is het volgende:

Het plan heeft bestaan heele en halve zilveren ropijen te doen slaan, alsmede heele gouden. De schrijver haalt aan, dat alle numismatische werken spreken van heele gouden ropijen of mohurs en dat de heeren NETSCHER en VAN DER CHIJS en MARSDEN ook zinspelen op het bestaan hebben van halve gouden ropijen, ofschoon beiden verklaren deze laatste soort nooit te hebben ontmoet. De waarheid is, zegt de heer MOQUETTE, dat zij nimmer heele gouden ropijen van dien muntslag gezien hebben, want alle in den engelschen tijd geslagen goudstukken waren halve ropijen ter waarde

van 8 zilveren Java-ropijen of 240 stuivers en zijn steeds voor partikuliere rekening geslagen.

Den 1 Febr. 1815 werd het gehalte van den zilveren ropij van $9\frac{1}{2}$ op 10 penningen gebracht en dat van de gouden halve ropijen van 18 op 20 karaat verhoogd. Deze maatregel heeft later veel schade veroorzaakt aan het ned. gouvernement, omdat men, zoo zuchtte later muntmeester VAN LEEUWEN, aan verkeerde personen inlichtingen had gevraagd en niet aan hen, die het moesten weten.

Halve zilveren ropijen zijn slechts tusschen 29 Nov. 1813 en 22 Januari 1814 geslagen. 1 Januari 1814 werd de zilveren Java-ropij tot standaard zilvermunt verheven.

Met de kopermunt ging het niet naar wensch. De verlangde stukken van 6 en 3 stuivers konden niet worden geleverd, omdat de machineriën te gebrekkig waren. Voor het eerst zijn in 1814 stukken van 1 stuiver gemunt.

Den 8en Juli 1815 werd de lastgeving naar Soerabaia verzonden de goud- en zilvermunt zoo spoedig mogelijk te sluiten, den 1en Augustus daaraanvolgende geschiedde dit met de kopermunt. De beide eerste bleven echter nog voor partikulieren werken. Vervolgens bespreekt de heer MOQUETTE uitvoerig de bijzonderheden de munten zelve betreffende. Hoe gaarne ook, plaatsgebrek maakt het ons niet doenlijk hier verder op in te gaan, maar wij verwijzen naar de uitvoerige studie zelve.

Er is tot op heden weinig belangstelling getoond voor onze ned. indische munten. De zoo volledige mededeelingen van den heer MOQUETTE over den muntslag onzer voornaamste kolonie zullen er zeer zeker de belangstelling voor verhoogen. Wij zouden den schrijver willen vragen voor ons „Tijdschrift” de aaneengeschakelde geschiedenis van het munthuis te Soerabaia te willen bewerken. Dankbaar zouden de nederlandsche penningkundigen — wij zijn er zeker van — deze bijdrage van den bekwamen kenner onzer ned. indische munten ontvangen.

Thans nog eenige mededeelingen over de halve stuivers, duiten en halve duiten in de jaren 1818 t/m 1826 gemunt.

Nadat J. A. ZWEKKERT den 3en Nov. 1817 definitief tot muntmeester was aangesteld, droeg men hem op behalve duiten en halve duiten ook twee-duitsstukken of halve stuiverstukken te vervaardigen. Uit een rapport van zijn toenmaligen assistent W. F. VAN LEEUWEN d.d. 1825, vernemen wij, dat, om het gewicht van die duiten te bepalen, men een pond nederl. duiten woog. Men bevond, dat dit 41 stuivers inhield, de duiten van 1818 en latere jaren zijn op gelijken voet geslagen, dus 164 duiten per pond. Het gouvernement drong op spoed aan en rekende er op, dat men iedere maand minstens voor f 50.000 aan duiten zou slaan. Duiten en dubbele duiten werden 24 April 1818 gangbaar verklaard. Aardige bijzonderheden hooren we over de plannen van oprichting in 1818 en later in 1824 van een munthuis te Batavia, het bleef echter bij plannen, alles stuitte af op te groote kosten.

Uit Utrecht waren buiten gebruik gestelde muntwerktuigen naar Indië gezonden, benevens een groot aantal duitenplaatjes en stempels, waarmede vóór of in 1820 is gemunt. In 1819 was de muntmeester J. A. ZWEKKERT door zijn assistent VAN LEEUWEN opgevolgd, die tot 1826 deze betrekking waarnam. ZWEKKERT had het zeldzame voorrecht gehad van onder vier elkander opvolgende gouvernementen te werken. De toevoer van muntplaatjes uit Nederland, waarmede men te Soerabaia muntte, hield medio 1820 op. De minister beloofde te zorgen, dat maandelijks 30.000 p. duiten te Utrecht voor Indië zouden worden vervaardigd. Is dit geschied, dan moeten het duiten met het wapen der stad Utrecht en het jaartal 1790 zijn geweest, zooals in 1817 was vastgesteld, zegt de heer MOQUETTE.

Koperplaatjes voor de halve stuivers zijn niet uit Nederland verzonden, alle plaatjes voor de koperen munten geslagen tusschen 1818 en 1826 zijn van japansch koper geplet. De aanmaak van koperenmunt leverde veel voordeel op. Met het oog op den beloofden aanvoer van

duiten uit Nederland kreeg de muntmeester last het pletten van koper te Soerabaia te staken. Dit besluit beviel den regent aldaar in geen deele, hij had dit kopergeld noodig tot het betalen van de salarissen der ambtenaren en verlangde voldoende „payement” daarvoor in handen te hebben. Tegen het gouvernementsbesluit in liet hij nog een partij oud koper en eene menigte valsche duiten smelten en vermunten, van welke daad hij 17 Januari 1826 kennis gaf. 7 Febr. 1826 werd echter de munt definitief gesloten. Van medio Februari 1826 tot Juni 1833 is te Soerabaia geen geld geslagen.

Over den muntslag zelven vernemen wij eigenaardige dingen, zoo bijv. dat de muntmeester, zonder blijkbaar den zin van de cijfers te begrijpen, op de halve stuivers van 1818 en 1819 en op sommige exemplaren van 1820 als slaafsche kopie van de duiten een G. onder het wapen plaatste, die, zooals men weet, behoorde aan het stelsel $5 = 1/16$ gulden. Van 1821–1826 komt die letter niet meer op de halve stuivers voor.

De leeuwen voorkomende op de in die jaren geslagen kopermunten zijn slecht geteekend, zij gelijken wel op een voorwereldlijk dier, zegt de heer MOQUETTE. De stempels waren ondiep gesneden, vandaar dat weinige geheel gave exemplaren meer te vinden zijn.

In de eerste jaren vindt men op de halve stuivers het wapen steeds met dubbele lijnen en de kroon zonder kruis op den wereldbol. In 1821 treedt enkele belijning van het wapen op en verschijnt een kruisje boven de kroon.

Vervolgens bespreekt de heer MOQUETTE alle stempelverschillen en deelt mede welke stukken met stempels van DE HEUS zijn geslagen en welke een Soerabaia-type hebben. Ook maakt de schrijver attent op een halven duit van 1822, waarop de fout $1/12$ in plaats van $1/32$ voorkomt. Alle stukken van geel koper, lood of tin zijn valsch.

M. D. M.

*La médaille d'honneur offerte par la municipalité
de Creil à Madame PALM DAELDER
en février 1791, par PAUL BORDEAUX.*

In de *Mémoires de la Société académique de l'Oise*, tome XX ze *partie*, beschrijft ons¹ medelid de heer P. BORDEAUX te Neuilly s/Seine een penning, door het stedelijk bestuur van het kleine stadje Creil in 1791 aan eene landgenootte Madame PALM, geb. ALDERS, vereerd. Daar deze dame, avonturierster zou ik haast zeggen, een tijdlang eene bekende persoonlijkheid in den tijd der parijsche revolutie is geweest, wensch ik aan de hand van den heer BORDEAUX enkele bijzonderheden uit haar veelbewogen leven mede te deelen. 1)

ETTA LUBINA JOHANNA ALDERS werd te Groningen geboren en den 3en Mei 1743 aldaar gedoopt. Haar juiste geboortedag is onbekend. Uit den eenvoudigen burgerstand geboren — haar vader was herbergier — bracht zij haar jeugd in Groningen door, huwde omstreeks 1762 een zekeren C. F. L. PALM, die echter zeer kort daarop zonder zijne vrouw naar Oost-Indië vertrok. Van dezen echtgenoot is in ETTA's verder leven geen sprake meer, hij verdwijnt voor goed. Daarna maakte zij in Amsterdam kennis met den advocaat JAN MUNNIKS, die te Messina tot konsul was benoemd. Zij besloten samen te vertrekken. Ziek geworden, bleef ETTA PALM alleen in het Zuiden van Frankrijk achter. Wij vinden haar spoedig in Parijs terug onder den naam van E. L. J. DE SITTER, (naam harer moeder) weduwe PALM, baron D'AELDERS. Waarom zij toen een adellijken titel heeft aangenomen, waarop zij geen recht had, is onbekend. In 1778 bewoonde zij een weelderig hotel in de Rue Villedo. Om ons een denkbeeld te geven van hare levenswijze, verneemen we, dat zij in dat jaar 3.280 livres aan haar spiegelmaker schuldig was. Later verhuisde zij naar de Rue Favart.

1) Het volgende is aan het artikel van den heer BORDEAUX ontleend.

Elegant en zeer mooi, behoorde zij tot de meest gevierde vrouwen. Maar de tijd verstreek en ETTA PALM had reeds den 46-jarigen leeftijd bereikt, toen de revolutie van 1789 haar intrede deed. Zij nam deze te baat als een welkom middel om nog eenigen tijd de aandacht te trekken en weldra zien wij haar dan ook met hart en ziel er aan deelnemen. Zij koos het nietige stadje Creil-sur-Oise uit om hare „idées d'émancipation féminine et de progrès social” te verkondigen. De Creillenaars een 1000 in getal zwoeren 1) den 14en Juli 1790 op den eersten verjaardag van de inneming der Bastille trouw „à la Nation, à la Loy et au Roy”. Er was echter nog een ander plaatsje, dat van zich deed spreken, namelijk het stadje Vic-en-Bigorre in de Pyreneën, waar het eerst het denkbeeld veld won een corps vrouwelijke soldaten — amazones à pied — op te richten, dat de garde nationale tot hulp zou verstrekken. Het voorbeeld van deze heldhaftige krijgslustige amazonen vond weerklank in den lande. Overal werden de vrouwen wakker ; zij vereenigden zich tot allerlei werk op maatschappelijk en sociaal gebied. Het ligt voor de hand, dat ook ETTA PALM-ALDERS zich voor dit alles interesseerde en zich aansloot bij den Cercle Social, in 1790 opgericht. Op eene der bijeenkomsten, nadat een zekere heer ROUSSEAU voor de rechten van de vrouw was opgekomen, gebeurde het volgende :

„Une dame étrangère”, zoo lezen wij in de studie van den heer BORDEAUX, „remarquable par sa taille avantageuse, prit la parole et demanda au nom de la galanterie française que l'orateur put continuer. On l'applaudit et la séance fut levée, alors l'étrangère s'est vue environnée, caressée et remerciée de presque toutes les citoyennes présentes. Elle a saisi cette circonstance pour leur dire d'un ton plein d'élévation : „, „Vous avez été jusqu'à présent les compagnes d'hommes énervés (?!) de sentiments,

1) Thans heeft Creil 8300 inwoners.

d'esclaves corrompus. Puisque les Français sont devenus des Romains, imitons les vertus et le patriotisme des dames romaines." "A ces mots, on l'embrasse, on veut l'élire présidente, mais sa modestie la dérobe à leurs empresses."

ETTA PALM, want men begrijpt, dat het onze landgenootte was, wie deze hulde gold, meende op dezen weg te moeten voortgaan, zij wilde eene „femme de lettres” zijn, die brochures zou uitgeven; ook sprak zij herhaalde keeren in den Cercle Social. In de Société des Amis de la Vérité, eene vereeniging, die zich beijverde de nieuwe denkbeelden ook in de provinciën ingang te doen vinden, las zij 30 December 1790 over *L'injustice des loix en faveur des hommes au dépend (sic) des femmes*. Na veel moeite en getob werd zij tot afgevaardigde voor buiten benoemd. Haar discours, 41 blz. groot, werd op kosten van de Club gedrukt. Zij verzond exemplaren aan verschillende gemeentebesturen, o.a. aan dat van Creil.

De gemeenteraad aldaar toonde zich zeer met het boekje ingenomen, ging op het voorstel van Madame PALM-ALDERS tot het instellen van een „corps de citoyennes amazones” in, terwijl men haar het eerelidmaatschap er van aanbood. Ook schonk men haar de cocarde tricolore en de médaille nationale. Wij lezen bij den heer BORDEAUX hieromtrent, dat de Kolonel RANDON DE LA TOUR te Parijs verzocht werd „de lui offrir, avec une place d'honneur de la Compagnie, la cocarde et la médaille nationales, comme une faible marque de toute la reconnaissance que nous lui devons, et du courage patriotique, que son discours ne peut qu'affirmer dans nos coeurs”, etc.

De aan ETTA PALM uitgereikte penning van verguld brons is van een oog voorzien om als draagteeken te kunnen dienen, dat zij besloten had te dragen „à jamais sur son coeur”.

Op den kant is de volgende inskriptie gegraveerd:

Donné par la municipalité de Creil sur Oise à M^d. P. DALDER le 11 F^r. 1791. De medaille zelve was geslagen ter herinnering aan het jaarfeest van de inneming der Bastille. Men ziet op den achtergrond van dezen penning eene voorstelling van de feestviering van 14 Juli 1790, terwijl op den . voorgrond een altaar zichtbaar is, waarop *A LA PATRIE*, door allegorische figuren omgeven, zinspelende op het altaar, dat bij gelegenheid van die feestviering op 14 Juli midden op het Champ de Mars was opgericht. De keerzijde heeft binnen een zwaren krans: *Confédération des Français*. De medaille, thans eigendom van den heer BORDEAUX. ± 28 gr. wegende, is beschreven en afgebeeld bij HENNIN, *Histoire numismatique de la Révolution française*, p. 105 pl. 17, n°. 140.

ETTA PALM dankte in enthousiaste woorden. Ook deze redevoeering werd op kosten van de Club gedrukt. Nog eenigen tijd kon zij zich als letterkundige staande houden; deed haar best in Caen en Bordeaux legioenen van strijd-lustige vrouwen op te richten en had daar tamelijk veel succes, maar eindelijk toch was het met haar invloed gedaan. Het ging bergafwaarts. LOUISE ROBERT, presidente van een derde revolutionnaire club, van de Société fraternelle, had niet al te best over haar gesproken, had zelfs aan hare liede voor Frankrijk getwijfeld en haar eene „agente de la Cour de Prusse” genoemd. In het „discours de réception” verdedigde ETTA PALM zich zoo goed [mogelijk, maar men vertrouwdé haar niet meer. Zij heeft zelfs nog eens gevangen gezeten, maar werd na drie dagen weder bevrijd. Door hare bekendheid met vreemde talen werd haar door minister LEBRUN eene zending naar Holland opgedragen om naar de al of niet goede gezindheid der Ver. Gewesten jegens Frankrijk te informeerén; ook moest zij te weten komen of men een franschen ambassadeur ten onzent verlangde. 3 Nov. 1792 bezocht zij den raadpensionaris VAN DE SPIEGEL, maar

had geen succes. In Frankrijk liet men haar niet meer toe. Hier te lande vertrouwde men haar evenmin, men zag in haar een spion van den prins van ORANJE, met het gevolg, dat zij weldra te Woerden, tegelijkertijd met VANDE SPIEGEL en BENTINCK, gevangen werd gezet. Twee jaren bracht zij in de gevangenis door, totdat zij 20 December 1798 hare vrijheid terug ontving. Van dat oogenblik af is men haar spoor bijster geraakt. Van de eenmaal zoo gevierde ETTA PALM, baronesse d'AELDERS werd niets meer vernomen.

De heer BORDEAUX heeft enkele zijner berichten geput uit de *Gedenkstukken* van Dr. COLENBRANDER en uit het artikel van Dr. H. E. VAN GELDER in de *Amsterdammer, weekblad voor Nederland* van 10 November 1907.

M. D. M.

Numismatische vragen.

In het „*Onder de Streep*” van het *Handelsblad* van Dinsdag 19 Mei 1908 vindt men onder den titel van *Een landgraaf en een land-stadje* een en ander medegedeeld omtrent den graaf VON GÖRTZ, heer van Schlitz, een plaatsje in Hessen, niet iemand uit de Middeleeuwen, maar zeer up-to-date. Hij had voor 400 Mark het jachtrecht op de gemeentevelden gepacht, maar tegen afkoop van 1400 Mark is dit recht hem volgens vroeger contract ontnomen en dit gebeurde dezer dagen.

De heer van Schlitz had ook zijn eigen muntstelsel; hij betaalde zijn vele arbeiders niet met rijksmunt, maar met koperplaatjes, die eene waarde hadden van 5 pfennige tot één mark. Deze koperen munten heeten „Schlitzer Geld” en circuleeren in alle dorpen en gehuchten van het graafschap. Winkeliers en herbergiers nemen ze aan, omdat de grafelijke rentmeester ze te allen tijde tegen rijksmunt inwisselt. Voor den graaf zelf levert dit muntstelsel een aardig spaarduitje aan rente.

Tot zoover het *Handelsblad*.

Geheel duidelijk en volledig is dit niet. Het geslacht SCHLITZ gezegd VON GÖRTZ behoort tot de oud-adellijke familiën van Hessen en voerde reeds sedert de 13e eeuw den dubbelen naam ; in de 17e eeuw werd het tot den stand der Rijksvrijheeren verheven en in 1726 werd de vrijheer FREDERIK WILLEM Rijksgraaf. Deze is de stamvader der beide thans bloeiende liniën : de oudere linie en de jongere, die den naam GÖRTZ-SCHLITZ gezegd VON WEISBERG voert en niet tot den hoogen adel behoort, maar in 1817 door den koning van Hannover opnieuw in den gravenstand werd opgenomen.

Het wapen van 't geslacht SCHLITZ gezegd VON GÖRTZ is : in zilver twee van boven driemaal gekanteelde schuinbalken van sabel, helmteeken: een vlucht van sabel, later: beladen met de wapenfiguur, helmdekken: sabel en zilver.

Vrage : Hoe is de beeldenaar dezer Schlitzer munten en bij wien en waar kan men ze bewaard vinden ? Als *noodmunten* of *locaal geld* behooren ze trouwens in elke algemeene verzameling thuis.

In den catalogus der verzameling van ons Genootschap vindt men op blz. 105 een geelkoperen Medio (halven) real der Chinha-eilanden bij Peru vermeld. Nu was in de collectie F. ULEX, verkocht 11 Mei 1908 en volgg. te Frankfurt a/M., ook een heele real aanwezig, N°. 3351 van den catalogus.

Vrage : Bestaan er van deze Guano-eilanden nog andere munten dan heele en halve realen en uit welken tijd dagteekenen deze ? Wie is JOSE OLEVIERA, wiens naam op den halven reaal als die van den muntheer voorkomt ?

J. E. T. G.

REKTIFIKATIE.

Op blz. 349 van jaargang 1908, noot 1 voorlaatste regel, is, tengevolge van een niet bemerkten schrijf- of drukfout, ZACHARIAS VAN BERENSTEIJN, burgemeester van Amsterdam genoemd — dit moet natuurlijk zijn van Delft.

Z.

Muntwaarde.

Op 17 October 1651 werd te St. Oedenrode eene schuld als volgt betaald :

37 ducats	116.11. 0
4 patacons	10. 0. 0
1 dubb. Albertus	6. 6. 0
	132.17 0

Medegedeeld door AUG. SASSEN.

Inhoudsopgaaf van Tijdschriften.

Mitteilungen der Oesterr. Gesellschaft für Münz- u. Medaillenkunde. Bd. iv. N°. 8.

Oesterreichische Schulprämien. — Gussplakette auf Landmarschall Prinz ALOIS VON UND ZU LIECHTENSTEIN von KARL LANG (mit Beilage). Vereinsnachrichten.

Bd. iv, N°. 9.

Oesterreichische Schulprämien (Forts). Marienbader Jubiläumsmedaille. Vereinsnachrichten.

Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien. N°. 303. Oktober 1908.

Einladung. — Zeitgemässe Betrachtungen über die moderne Medaille. — Vorstandssitzung am 7 Oktober 1908. Besprechungen. — u. s. w.

Monthly Numismatic Circular. SPINK and Son. September October, November 1908.

Common Greek Coins (Medma or Mesma) (II). Rev. A. W. HANDS. — The Coin-types of Imperial Rome, FRANCESCO GNECCHI (IV). (Translated by Rev. A. W. HANDS). — Biographical Notices of Medallists, Coin-, Gem-, and Seal-engravers, Ancient and Modern, with References to their Works. B. C. 500 — A. D. 1900. (PATAVINUS-PEREIRA). — The British Imperial Bronze Coinage (XII), HENRY GARSIDE. — The Quebec Medals. — Une pièce inédite d'AELIA GALLIA PLACIDIA. C. GOUBASTOFF.

Common Greek Coins (Weight Standards). Rev. A. W. HANDS. — Religious Character of Ancient Coins, Rev. JEREMIAH ZIMMERMAN, DD, LL.D. — Biographical Notices of Medallists, Coin-, Gem-, and Seal-Engravers, Ancient and Modern, with References to their Works. B.C. 500—A.D. 1900 (PEREIRA-PEUTMULLER). — Numismatique coloniale E. ZAY. — Correspondence (An unpublished Penny of 1826). — Numismatic Societies, Museums etc. — Reviews.

The Coin-Types of Imperial Rome, Comm FRANCESCO GNECCHI. (Translated by Rev. A. W. HANDS). — Biographical Notices of Medallists. Coin-, Gem-, and Seal-Engravers, Ancient and Modern, with References to their Works. B.C. 500 — A. D. 1900. (PEUVRIER-PHRD). LF. — The British Imperial Bronze Coinage (XIII). HENRY GARSIDE. — Notes on the Eighteenth Century Tokens Issuers. ARTHUR W. WATERS. — A History of Specimen Gold Coins made in British Columbia in 1862. J. S. HELMCKEN. — Les montres de Tir au point de vue historique, décoratif etc. ARNOLD ROBERT.
